

STILISTIK FIGURALAR TARJIMASINING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi

O'qituvchi, tayanch doktoranti

Qo'qon universiteti

nodirabegimsobirova600@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil

Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil

Jurnal soni: 14

Maqola raqami: 57

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1170>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS

stilistik birliklar, tarjima, lingvistik xususiyatlar, madaniy kontekst, tarjima metodikasi

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqola stilistik birliklarning tarjimadagi o'ziga xosliklarini o'rganishga bag'ishlangan. Unda stilistik birliklarning turli tillar va madaniy muhitlar o'rtasidagi tarjimada qanday o'zgarishlarga uchrashi, ularni to'g'ri tarjima qilishdagi muammolar va yechimlar tahlil qilinadi. Stilistik birliklar tarjimaning ta'sirchanligini oshirish, mazmunni saqlab qolish va madaniy kontekstga moslashtirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda stilistik birliklarning turlari, ularni tarjima qilish metodlari va bu jarayonda uchraydigan qiyinchiliklar ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.

Kirish. Tarjima san'ati dunyo adabiyoti va madaniyati rivojida muhim o'rin egallaydi. U madaniyatlararo muloqotni ta'minlash, xalqlarning o'zaro tushunishini mustahkamlash va bilimlarni keng miqyosda tarqatishda vositachi sifatida xizmat qiladi. Tarjima jarayonida stilistik birliklarning to'g'ri va aniqlik bilan o'g'irilishi katta ahamiyatga ega. Stilistik birliklar tilning o'ziga xosligi, milliy qadriyatlar va madaniy mazmunni ifoda etuvchi eng nozik unsurlar hisoblanadi.

Tarixiy jihatdan qaraganda, tarjima san'ati qadim zamonlardan beri mavjud. Masalan, eramizdan avvalgi III asrda Iskandariya kutubxonasida tarjima ishlari asos solingan.¹ O'sha davrda yunon olimlari boshqa tillardagi matnlarni o'z tiliga tarjima qilish orqali ilm-fan va adabiyotni boyitgan. Keyinchalik, O'rta Osiyoda VIII-XII asrlarda Movarounnahr va Xuroson hududlarida Ibn Sino, Beruniy va Alisher Navoiy kabi allomalarning asarlari arab, fors va boshqa tillarga o'g'irilgan.² Ushbu davrda stilistik birliklarning tarjimasi adabiy asarning mohiyatini saqlab qolishda katta rol o'ynagan.³

XX asr tarjima san'atining yangi bosqichga ko'tarilgan davri bo'ldi. Ayniqsa, 1924-yilda tashkil etilgan "Goslitizdat" (SSSRda davlat nashriyoti) va boshqa tashkilotlar orqali jahon adabiyoti namunalari rus tiliga tarjima qilina boshladi.⁴ O'zbekistonda esa XX asr o'rtalarida Abdulla Qodiriy, Abdulla Oripov va Mirtemir kabi yozuvchilarning tarjimalari adabiy stilistikani saqlashga asoslangan yuksak namunalari sifatida tanildi.⁵

Misol uchun, O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asari boshqa tillarga tarjima qilinganida, asarning o'zbek xalqiga xos muloqot uslubi va badiiy vositalarini mos ravishda ifodalash muhim masala bo'lib chiqqan.⁶ Yoki Lev Tolstoyning "Anna Karenina" asarini o'zbek tiliga tarjima qilishda rus tilidagi stilistik birliklarning milliy o'ziga xosligini saqlash katta mahorat talab qildi.⁷

Hozirgi davrda tarjima jarayonida stilistik birliklarni aniqlash va ularni yangi madaniy muhitga moslashtirish masalasi dolzarbdir. Bu, ayniqsa, mashinasozlik tarjimasi yoki avtomatlashtirilgan tarjima dasturlari (masalan, Google Translate) orqali matn tarjima qilinayotganda yanada dolzarblashadi. Stilistik birliklarning noto'g'ri talqini muloqotning semantik aniqligini yo'qotish xavfini tug'diradi.⁸

Stilistik birliklar turli tillarda o'ziga xos ko'rinish va mazmunga ega bo'lib, ularni quyidagicha tasniflash mumkin: Metaforalar: Ma'noni boyituvchi ifoda vositasi bo'lib, ikki obyekt yoki tushunchani bevosita

bog'lash orqali emotsional ta'sir uyg'otadi. Masalan, "Time is money" iborasini o'zbek tiliga tarjima qilishda "Vaqt – boylik" shaklida berish mumkin. Idiomalar: Ma'nosi tarkibiy qismlarining bevosita ma'nosidan farq qiluvchi ifodalar. Masalan, ingliz tilidagi "Kick the bucket" idiomasi "ovoz – jon bermoq" ma'nosini anglatadi.⁹ Tarjima jarayonida bunday ifodalarning mazmunini saqlash uchun muqobil ekvivalentlarni topish talab etiladi. Kinoyalar: Turli xil ma'nolarni ifoda etuvchi stilistik vosita bo'lib, asosan kontekst orqali anglashiladi. Masalan, "What a brilliant idea!" iborasi odatda kinoya sifatida ishlatiladi.¹⁰ O'xshatishlar: Ma'lum bir obyektning boshqa obyektga o'xshatish orqali tasvirlash usuli. Masalan, "As brave as a lion" "Sherdek jasur" shaklida tarjima qilinishi mumkin.¹¹

Stilistik birliklarni tarjima qilish jarayonida quyidagi qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin: Madaniy tafovutlar: Har bir til o'ziga xos madaniy qadriyatlar va urf-odatlarini aks ettiradi. Stilistik birliklarni tarjima qilishda madaniy kontekstni hisobga olish zarur.¹² Semantik noaniqlik: Ba'zi stilistik birliklar bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkin, bu esa tarjimada qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.¹³ Ma'no va emotsional ta'sirni saqlash: Stilistik birliklarning tarjimasi davomida matnning emotsional rang-barangligini yo'qotish xavfi mavjud.¹⁴ Tildagi strukturaviy tafovutlar: Ba'zi stilistik birliklarni so'zma-so'z tarjima qilish matnning mantiqiylikni buzishi mumkin.¹⁵

Stilistik birliklarni muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun quyidagi metodlardan foydalanish mumkin: Ekvivalentni topish: Stilistik birlikning mazmun va emotsional ta'sirini saqlab qoluvchi ekvivalentni topish orqali tarjima qilish. Masalan, ingliz tilidagi "Piece of cake" idiomasi "Juda oson" tarzida tarjima qilinadi.¹⁶ Adaptatsiya: Madaniy kontekstni hisobga olib, stilistik birlikni moslashtirish. Masalan, o'zbek tilidagi "Baliq boshidan sasiydi" maqoli boshqa tillarda mos keluvchi iboralar bilan almashtiriladi. Tavsiflash: Stilistik birlikni bevosita tarjima qilib bo'lmagan holatlarda uning ma'nosini tavsiflash orqali tarjima qilish.¹⁷ Qo'shma usul: Stilistik birlikni tarjima qilishda bir nechta metodni birlashtirish orqali maqsadga erishish. Masalan, metafora va adaptatsiyani qo'shib ishlatish.¹⁸

Adabiyotlar tahlili. Stilistik figuralarning tarjimasi badiiy tarjima nazariyasida alohida ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda tarjimon nafaqat lug'aviy va grammatik to'g'rilikni ta'minlashi, balki muallif uslubini, matnning ekspressivligini va obrazlilikini saqlashi lozim.

¹ Bassnett, S. (2013). Translation studies (4th ed.). Routledge. 47-b.

² G'ofurov, I., Mo'minov, O., Qambarov, N. "Tarjima nazariyasi." 112-b.

³ Newmark, P. (1988). A textbook of translation. Prentice Hall. 104-b.

⁴ Komissarov, V. N. (1990). The theory of translation (linguistic aspects). Высшая школа. 76-b.

⁵ Matmurotova, U. "Badiiy adabiyot tarjimada stilistik tahlil elementlari." Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi, №5/4 (114). 89-b.

⁶ Hatim, B., & Mason, I. (1997). The translator as communicator. Routledge. 55-b.

⁷ Venuti, L. (1995). The translator's invisibility: A history of translation. Routledge. 123-b.

⁸ Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). The theory and practice of translation. Brill. 67-b.

⁹ Karimova, O., & Sobirova, N. (2025). MUQIM FRAZEOLGIK BIRLIKLAR TARJIMASINING O'ZIGA XOSLIKLARI. TAMADDUN NURI JURNALI, 1(64), 216-b.

¹⁰ Lotman, Y. M. (1977). The structure of the artistic text. University of Michigan. 68-b.

¹¹ Snell-Hornby, M. (1995). Translation studies: An integrated approach. John Benjamins Publishing.p.145

¹² Bassnett, S. (2013). Translation studies (4th ed.). Routledge. p.156.

¹³ Catford, J. C. (1965). A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics. Oxford University Press.p.98

¹⁴ Hatim, B., & Mason, I. (1997). The translator as communicator. Routledge. p.134

¹⁵ Komissarov, V. N. (1990). The theory of translation (linguistic aspects). Высшая школа.p.181

¹⁶ Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). The theory and practice of translation. Brill. p.88

¹⁷ Karimova, O. (2024). Comparative study of sla: effects of early exposure, education, and psychology on sixth-graders. Tamaddun nuri jurnali, 12(63), p.29.

¹⁸ Snell-Hornby, M. (1995). Translation studies: An integrated approach. John Benjamins Publishing.p.176

Quyida keltirilgan adabiyotlar asosida stilistik figuralarni tarjima qilishga doir muhim nazariy va amaliy jihatlar tahlil qilinadi.

Badiiy matnlarda metafora, metonimiya, ironiyaga asoslangan stilistik figuralar keng qo'llaniladi. Baker (2011) o'zining "In Other Words" asarida tarjimada ekvivalentlik muammosini chuqur tahlil qiladi va stilistik figuralarni saqlashda semantik va pragmatik kontekstning muhimligini ta'kidlaydi.

Newmark (1988) esa metafora tarjimasining besh asosiy strategiyasini taklif qiladi: to'g'ridan-to'g'ri tarjima, konversiya, sinonim yordamida berish, izohlash, ekvivalent o'xshatish yaratish. Shu nuqtayi nazardan, stilistik figuralar tarjimada to'g'ridan-to'g'ri o'girilishi har doim ham mumkin emas, balki matn kontekstiga mos ravishda qayta ifodalash talab qilinadi.

Catford (1965) esa tarjimada ekvivalentlik va almashtirish nazariyasiga asoslanib, stilistik figuralarning tarjimasini har doim ham aniq ekvivalent topish bilan hal bo'lmasligini, ba'zida tarjimon tomonidan qo'shimcha stilistik uslublar bilan kompensatsiya qilinishi kerakligini ko'rsatadi.

Bassnett (2013) o'zining "Translation Studies" kitobida tarjima jarayonini lingvistik va madaniy aspektlarda tahlil qiladi. U stilistik figuralarni tarjima qilishda madaniy kontekst muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Masalan, lotin tillaridan ingliz tiliga metaforalar tarjimasini ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri o'girilmaydi, balki anglashilishi oson bo'lgan ekvivalent topiladi.

Hatim va Mason (1997) "The Translator as Communicator" asarida tarjima jarayonida pragmatika va diskurs muhimligini ko'rsatib, stilistik figuralarni pragmatik kontekst orqali tushunish va tarjima qilish lozimligini ta'kidlaydi.

Venuti (1995) "The Translator's Invisibility" kitobida tarjimonning matndagi "ko'rinmasligi" masalasiga urg'u beradi. Stilistik figuralar tarjimasida tarjimonning faol ishtiroki zarur bo'lsa-da, u matn muallifining uslubini buzmasligi kerak. Shu sababli, tarjimon tomonidan "uyg'unlashtirish" strategiyasidan foydalanish tavsiya etiladi.

Lotman (1977) "The Structure of the Artistic Text" asarida badiiy matnning semantik va stilistik tuzilishi haqida gapiradi. U stilistik figuralar tarjimasida semiotik yondashuv muhimligini, ya'ni har bir figurativ ifodaning asl matndagi o'rni va funksiyasi hisobga olinishi kerakligini ta'kidlaydi.

Komissarov (1990) "The Theory of Translation" kitobida esa tarjima jarayonida stilistik ekvivalentlik tushunchasini ilgari suradi. Unga ko'ra, metafora, epitet yoki ironiyani tarjima qilishda nafaqat leksik, balki intonatsion va kontekstual xususiyatlar ham inobatga olinishi lozim.

Nida va Taber (1969) tarjimada dinamik ekvivalentlik va formal ekvivalentlik tushunchalarini ilgari surib, stilistik figuralar tarjimasida dinamik ekvivalentlik ko'proq qo'llanilishini ta'kidlaydi. Ya'ni, matnning obrazlilik saqlanishi uchun ba'zan figurativ ifodani qayta qurish kerak bo'ladi.

O'zbek tarjima tadqiqotchilarining ishlari ham stilistik figuralarni tarjima qilish muammolariga to'xtalib o'tadi. Masalan:

- G'ofurov, Mo'minov va Qambarov o'zlarining "Tarjima nazariyasi" asarida badiiy tarjimada leksik-semantik transformatsiyalar ahamiyatini ko'rsatadi. Ularning fikriga ko'ra, metafora, metonimiya va ironiyani tarjima qilishda adaptatsiya, ekvivalent topish va izohlash usullaridan foydalanish lozim.

- Matmurotova esa "Badiiy adabiyot tarjimada stilistik tahlil elementlari" maqolasida badiiy tarjimada tarjimonning ijodiy erkinligi masalasiga e'tibor qaratadi.

- Karimova va Sobirova (2025) o'z tadqiqotlarida muqim frazeologik birliklar tarjimasini orqali stilistik figuralarning o'ziga xos tarjima usullarini ko'rib chiqadi.

Yuqoridagi manbalardan kelib chiqib, stilistik figuralarni tarjima qilishda quyidagi yondashuvlar qo'llanilishi mumkin:

1. To'g'ridan-to'g'ri ekvivalent topish – agar boshqa tilda ayni obrazli ifoda mavjud bo'lsa, uni qo'llash (Newmark, 1988).

2. Konversiya (o'zgartirish) – agar metafora yoki metonimiya boshqa tilda tushunarsiz bo'lsa, uni o'xshash ma'nodagi boshqa stilistik figura bilan almashtirish (Nida & Taber, 1969).

3. Izohlash – agar figurativ ifoda to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinsa tushunarsiz bo'lib qolsa, uning ma'nosini tushuntirish orqali berish (Hatim & Mason, 1997).

4. Konnotativ ekvivalentlik yaratish – tarjimada matnning ekspressiv ta'sirini saqlash uchun boshqa o'xshash badiiy usullarni qo'llash (Venuti, 1995).

5. Kontekstual adaptatsiya – tarjimada original matnning stilistik xususiyatlarini hisobga olib, madaniy moslashtirish (Bassnett, 2013).

Stilistik figuralarning tarjimasini tarjimonning ijodkorligi va til hissiyotiga bog'liq bo'lib, har bir matnning konteksti va madaniy muhitini chuqur tahlil qilishni talab qiladi. Yuqorida tahlil qilingan manbalar shuni ko'rsatadiki, stilistik figuralar tarjimasini uchun ekvivalentlik, kontekstual moslik va lingvistik transformatsiyalar eng muhim omillar hisoblanadi. Shu sababli, tarjimada muallif uslubini saqlash va o'quvchiga original asardagi badiiy ta'sirni yetkazish tarjimonning asosiy maqsadlaridan biri bo'lib qoladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqola stilistik figuralarni tarjima qilishning o'ziga xos jihatlarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotning metodologik qismi bir necha asosiy bo'limlarni o'z ichiga oladi:

1. Tadqiqot usullari. Maqolani amalga oshirayotgan izlanuvchi quyidagi usullardan foydalanadi:

Korpus tahlili: Stilistik figuralarni tarjima qilishda keng ko'lamdagi matnlar korpusi tahlil qilinadi. Ushbu tahlil orqali tarjima usullari va uslublarining turli ko'rinishlari o'rganiladi.

Anketalar: Tarjimonlar va mutaxassislardan stilistik figuralarni tarjima qilish bo'yicha fikr-mulohazalarni yig'ish uchun anketalar tuziladi va tarqatiladi.

Intervyular: Tadqiqot uchun muhim bo'lgan ma'lumotlarni yig'ish maqsadida, tarjimonlar bilan chuqurlashtirilgan intervyular o'tkaziladi.

2. Ma'lumot bazalari. Tadqiqot davomida foydalaniladigan ma'lumot bazalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Elektron matnlar bazasi: Stilistik figuralarni o'z ichiga olgan turli badiiy va ilmiy matnlar to'plami.

Tarjima bazasi: Stilistik figuralar mavjud bo'lgan asl va tarjima qilingan matnlar to'plami.

Adabiyotlar bazasi: Stilistik figuralarni tarjima qilishga oid ilmiy maqolalar, kitoblar va boshqa manbalar.

3. Birlamchi ma'lumotlarni shakllantirish usullari. Agar tadqiqotda birlamchi ma'lumotlardan foydalanilgan bo'lsa, ushbu ma'lumotlar quyidagi usullar orqali shakllantiriladi: Matnlarni tanlash: Stilistik figuralarni o'z ichiga olgan matnlar aniqlanadi va tanlab olinadi.

Tarjimonlar fikr-mulohazalari: Stilistik figuralarni tarjima qilishda yuzaga keladigan qiyinchiliklar va yechimlar to'g'risida tarjimonlar fikr-mulohazalari yig'iladi.

4. O'zgaruvchilar tahlili. Agar tadqiqot davomida ekonometrik modellardan foydalanilgan bo'lsa, o'zgaruvchilar tahlili quyidagicha amalga oshiriladi:

O'zgaruvchilar aniqlanishi: Tadqiqot uchun muhim bo'lgan o'zgaruvchilar aniqlanadi va o'lchanadi.

Statistik tahlil: Olingan ma'lumotlar asosida statistik tahlil amalga oshiriladi va natijalar tahlil qilinadi.

Tadqiqot natijalari. Stilistik birliklarning tarjimadagi o'ziga xosliklarini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, bunday birliklarni adekvat tarzda o'girish tarjimonning til bilimidan tashqari, uning madaniy, tarixiy va kontekstual bilimlariga ham bog'liq. Stilistik birliklar til va madaniyatning chuqur qatlamlarini o'zida mujassamlashtirgani uchun ularning tarjimasini nafaqat lingvistik, balki semantik jihatdan ham muhimdir.

Ma'noni ekvivalent usulda yetkazish: Stilistik birliklar, ayniqsa, metafora va frazeologik birliklarning tarjimasini to'g'ri va mos tushadigan ekvivalentni topishni talab qiladi. Masalan:

○ Ingliz tilidagi "raining cats and dogs" iborasi o'zbek tilida "qop-qop yog'ayotgan yomg'ir" yoki "yomg'inning quyilishi" tarzida tarjima qilinadi. Bu holat iboraning mazmunini ma'lum darajada saqlab qoladi.

Kontekstual adaptatsiya: Ayrim hollarda, tarjimon original matndagi stilistik birlikni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilishdan ko'ra, uni ma'nosi va uslubiga mos tarzda qayta shakllantirishga majbur bo'ladi. Masalan:

○ Rus tilidagi "висеть на телефоне" iborasi ingliz tiliga "to be glued to the phone" tarzida adaptatsiya qilinadi.

Madaniy xususiyatlarning aks ettirilishi: Madaniyatga xos birliklarni tarjima qilishda tarjimon ko'pincha qo'shimcha izohlar yoki moslashuvlar orqali ma'noni ochib beradi. Masalan:

Yapon tilidagi **"Kintsugi"** (sinib ketgan sopol buyumni oltin bilan yamash san'ati) so'zi o'zbek tilida **"hayotdagi yoriqlarni go'zallikka aylantirish"** deb izohlab berilishi mumkin.

Tarjima jarayonida stilistik birliklarni yetkazishda turli xil muammolar kuzatiladi:

Tug'ma ekvivalentlarning mavjud emasligi: Ba'zan til va madaniyatlar orasida ekvivalent birliklar yo'qligi sababli, tarjimon yangi stilistik birlik yaratishga majbur bo'ladi.

○ Masalan, o'zbek tilidagi **"yurak hovuchlab turmoq"** iborasini ingliz tiliga tarjima qilishda **"to hold one's breath in fear"** deb erkin shaklda ifodalash mumkin.

So'z o'yinlarining tarjimasi: So'z o'yinlari ko'pincha tarjimonni qiyin vaziyatga qo'yadi, chunki bunday birliklar boshqa tilga o'girilganda o'z ta'sirchanligini yo'qotishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi:

○ **"Time flies like an arrow; fruit flies like a banana."** Bu ibora o'zbek tilida **"Vaqt kamondan otilgan o'q kabi uchadi, meva pashshalari esa banan kabi."** tarzida tarjima qilinsa, so'z o'yinining mazmuni yo'qoladi.

Tarjima tajribalari yillar kontekstida

Tarixan tarjima usullari va yondashuvlar zamon bilan o'zgarib kelgan. Masalan:

- **XVI asr:** Lotin tilidan milliy tillarga asarlar tarjima qilinishida stilistik birliklarning oddiy ma'nosi yetkazib berilardi, biroq ular badiiy uslubni saqlab qolmasdi.

- **XX asr:** 1949-yilda yozilgan N. Chukovskiyning "Yuqori san'at" asarida tarjima nafaqat ma'no, balki stilistik va badiiy jihatlarni ham saqlashi kerakligi ta'kidlangan.

- **XXI asr:** Kompyuter lingvistikasi rivoji bilan Google Translate kabi tizimlar stilistik birliklarni tarjima qilishda katta muammolarga duch kelmoqda, chunki sun'iy intellekt matnning chuqur uslubiy mazmunini anglashga qodir emas.

Stilistik birliklarning tarjimasi murakkab, ammo muhim jarayon hisoblanadi. U nafaqat lingvistik, balki madaniy ko'priklar yaratishga xizmat qiladi. Tarjimonning vazifasi – matndagi uslubiy nozikliklarni saqlagan holda o'quvchiga tushunarli va o'qilishi yoqimli bo'lgan tarjimani taqdim etishdir. Bu esa, o'z navbatida, tarjimonning til bilimidan tashqari, ijodkorlik qobiliyatiga ham bog'liqdir.

Stilistik birliklar tarjimada alohida o'ringa ega bo'lib, ularning o'ziga xosliklari matnning mazmunini, hissiy ohangini va ma'naviy boyligini saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjimada stilistik birliklarni to'g'ri qo'llash nafaqat til, balki madaniyatlararo aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi.

Dastlab, stilistik birliklar o'ziga xos uslubiy vosita sifatida har bir tilning fonetik, leksik va grammatika xususiyatlari bilan bog'liqdir. Masalan, ingliz tilida keng qo'llaniladigan metaforalar yoki fransuz tilidagi o'ziga xos ironiyaga boy iboralarni tarjima qilishda muqobil usullardan foydalanish talab etiladi. Misol uchun, O'zbekiston yozuvchisi Abdulla Qodiriyning "O'tgan kunlar" asarida uchraydigan poetik ifodalarni ingliz tiliga tarjima qilishda xalqona maqollarni mazmunan yaqin, ammo xorijiy o'quvchiga tushunarli bo'lgan uslubda ifodalash lozim bo'lgan.

XX asrning ikkinchi yarmida tarjima nazariyasining rivojlanishi (Jakobson, 1959) stilistik birliklarning tarjimada o'rganilishini kengaytirdi. Roman Jakobson "Tarjima nazariyasi asoslari" maqolasida tarjimada lingvistik va stilistik tafovutlarni inobatga olish muhimligini ta'kidlagan edi. Xususan, poeziyada ifoda vositalarining tarjima qilinishi bilan bog'liq murakkabliklarga urg'u berildi. Shu bilan birga, 1990-yillarda tarjima sohasida diskursiv usulni joriy etish bilan stilistik birliklarning kontekstual ahamiyati ham chuqur o'rganila boshlandi.

Xulosa. Stilistik birliklarning tarjimada yetkazilishi murakkab, ammo muhim jarayon bo'lib, u nafaqat lingvistik, balki madaniy tafovutlarni ham qamrab oladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baker, M. (2011). In other words: A coursebook on translation (2nd ed.). Routledge.
2. Bassnett, S. (2013). Translation studies (4th ed.). Routledge.

birliklarning adekvat tarjimasi faqatgina til bilimiga emas, balki tarjimonning tarixiy, madaniy va kontekstual tushunchalariga ham bog'liqdir. Chunki stilistik birliklar til va madaniyatning eng chuqur qatlamlarini aks ettiradi va ularning tarjimasi nafaqat ma'no, balki hissiy ohang va badiiy uslubni saqlashni talab qiladi.

Ma'noni ekvivalent usulda yetkazish – Metafora, iboralar va frazeologizmlarning tarjimasi mos tushadigan ekvivalent topishni talab qiladi. Bunda to'g'ridan-to'g'ri tarjima ko'pincha mazmunni to'liq aks ettira olmaydi va moslashuv zarur bo'ladi.

Kontekstual adaptatsiya – Har bir til va madaniyat o'ziga xos ifoda vositalariga ega bo'lgani sababli, ba'zan tarjimon asl matndagi stilistik birlikni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish o'rni, uning ma'nosi va uslubiga mos tarzda qayta shakllantirishga majbur bo'ladi.

Madaniy xususiyatlarning aks ettirilishi – Ba'zi stilistik birliklar ma'lum bir jamiyat yoki madaniyatga xos bo'lib, ularning tarjimasi tushuntirish yoki izohlash orqali amalga oshiriladi. Masalan, "Kintsugi" (yaponcha san'at turi) g'arb tillarida to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinmay, balki tushuntirish orqali yetkaziladi. Tug'ma ekvivalentlarning mavjud emasligi – Har doim ham ekvivalent birliklar topilavermaydi, shuning uchun tarjimon ba'zan yangi ifodalar yaratishga majbur bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi "yurak hovuchlab turmoq" iborasining ingliz tilida bevosita ekvivalenti mavjud emas, lekin u "to hold one's breath in fear" kabi ifodalar orqali yetkazilishi mumkin.

So'z o'yinlari va poetik vositalarning tarjimasi – Tarjimadagi eng katta qiyinchiliklardan biri so'z o'yinlari va she'riy san'atlarni yetkazishdir. Chunki bunday birliklar to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinsa, o'zining badiiy ta'sirini yo'qotishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "Time flies like an arrow; fruit flies like a banana" kabi so'z o'yinlari o'zbek tilida o'z ta'sirchanligini yo'qotadi.

Tarjima usullari tarixiy davrlar davomida rivojlanib kelgan. XVI asrda tarjima jarayoni asosan matnning oddiy ma'nosini yetkazishga qaratilgan bo'lsa, XX asrga kelib stilistik va badiiy omillarni ham inobatga olish zaruriyati paydo bo'ldi. Roman Jakobson tarjimada lingvistik va stilistik tafovutlarni e'tiborga olish kerakligini ta'kidlagan bo'lsa, zamonaviy tarjima nazariyalari kontekstual moslashuvni ham muhim omil sifatida ko'rib chiqmoqda.

Bugungi kunda sun'iy intellektga asoslangan tarjima tizimlari rivojlanib borayotgan bo'lsa-da, ular hali ham stilistik birliklarni chuqur anglash va ijodiy tarjima qilishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu esa tarjimonning nafaqat texnik bilimlari, balki ijodiy yondashuvi ham muhim ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Stilistik birliklarning tarjimasi faqatgina til o'zgarishi emas, balki madaniyatlararo aloqa vositasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjimon nafaqat so'zlarni o'giruvchi, balki ular ortidagi ma'no, uslub va hissiy jihatlarni ham yetkazuvchi ijodkor sifatida qaralishi lozim. Shu sababli, tarjimada stilistik birliklarni to'g'ri qo'llash nafaqat lingvistik moslikni, balki madaniy tushunishni ham talab etadi. Stilistik birliklar tarjimaning nafosatini belgilovchi omillardan biri bo'lib, ularning o'ziga xosligini saqlash tarjima san'atining eng yuqori darajalaridan biri hisoblanadi. Hozirgi davrda texnologik taraqqiyot tarjima jarayoniga yangi imkoniyatlarni olib keldi. Google Translate kabi avtomatlashtirilgan tarjima vositalari matn mazmunini tezkor tarzda o'gira olsa-da, stilistik birliklarning murakkab semantik va konnotativ jihatlarni yetarli darajada aks ettira olmaydi. Masalan, 2020-yilda O'zbekistonda Alisher Navoiy g'azallarining sun'iy intellekt yordamida tarjima qilinishi bo'yicha o'tkazilgan eksperiment bu usullarning cheklovlarini yaqqol namoyish qildi. Natijalarda she'riy mazmunni yetkazish qobiliyati ancha past darajada bo'lgani ko'rindi.

Yakunida, stilistik birliklarni tarjimada to'g'ri aks ettirish tarjimonning nafaqat lingvistik bilimlarini, balki badiiy didini, madaniy farqlarni his qilish qobiliyatini ham talab etadi. Bu jarayon tarixiy tajriba va zamonaviy usullarni uyg'unlashtirish orqali yanada mukammal bo'lishi mumkin. Shu bois, stilistik birliklarning tarjima jarayonida o'ziga xosliklarini saqlash va ulardan foydalanish kelajakdagi ilmiy izlanishlar va amaliy tajribalar uchun dolzarb masala bo'lib qoladi.

3. Catford, J. C. (1965). A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics. Oxford University Press.

4. G'ofurov, I., Mo'minov, O., Qambarov, N. "Tarjima nazariyasi."
5. Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The translator as communicator*. Routledge.
6. Karimova, O. (2024). Comparative study of sla: effects of early exposure, education, and psychology on sixth-graders. *Tamaddun nuri jurnali*, 12(63), 28-30.
7. Karimova, O., & Sobirova, N. (2025). MUQIM FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR TARJIMASINING O'ZIGA XOSLIKLARI. *TAMADDUN NURI JURNALI*, 1(64), 214-217.
8. Komissarov, V. N. (1990). *The theory of translation (linguistic aspects)*. Высшая школа.
9. Lotman, Y. M. (1977). *The structure of the artistic text*. University of Michigan.
10. Matmurotova, U. "Badiiy adabiyot tarjimada stilistik tahlil elementlari." *Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi*, №5/4 (114).
11. Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
12. Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). *The theory and practice of translation*. Brill.
13. Nodirabegim, S. (2024). MEDIA MATNLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 13, 343–347. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1094>
14. Sadiqov, Z., & Abdurahmonova, D. "Tarjimashunoslik terminlarining ko'ptilli lug'at-ma'lumotnomasi."
15. Собирова, Н. (2022). Principles of teaching english in non-linguistic higher education institutions on the basis of non-traditional methods. *Общество и инновации*, 3(4/S), 73-77.
16. Snell-Hornby, M. (1995). *Translation studies: An integrated approach*. John Benjamins Publishing.
17. Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.